

Матеріали XXVIII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції. Житомир: Вид-во О. О. Євенок, 2017. 328 с.

7. Коляструк О. А. Пам'ятки монументального мистецтва в меморіальній культурі Вінниці. / В кн.: Пам'ятки історії і культури Вінницької області. Вінниця / ред. кол. Ю. А. Зінько (гол. ред.), С. М. Василюк (заст. гол. ред.) [та ін.], упоряд. Ю. А. Зінько, А. М. Подолинний; авт. кол. А. В. Войнаровський [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 224, 48, 2 с.: фото, іл.
8. Пам'ятки історії та культури Вінницької області: словникова частина. / Упорядники: Ю. А. Зінько, М. Р. Мудраченко та ін. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. 400 с.: табл.; кол. вкл. фото [32].
9. Пам'ятки історії і культури Вінницької області. Частина II: Оратівський – Ямпільський райони / ред. кол. Ю. А. Зінько (гол. ред.), С. М. Василюк (заст. гол. ред.) [та ін.]; упоряд. Ю. А. Зінько, А. М. Подолинний; авт. кол. А. В. Войнаровський [та ін.]. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2021. 472, 2, 2, 36 с.: фото, іл.
10. Пам'ятки історії та культури Вінницької області: словникова частина. / Упорядники: Ю. А. Зінько, М. Р. Мудраченко та ін. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. 400 с.: табл.; кол. вкл. фото [32].
11. Пам'ятки історії і культури Вінницької області. Частина I: Барський-Немирівський райони / ред. кол. Ю. А. Зінько (гол. ред.), С. М. Василюк (заст. гол. ред.) [та ін.]; упоряд. Ю. А. Зінько, А. М. Подолинний; авт. кол. Т. Р. Беднарчик [та ін.]. Вінниця: ПрАТ «Віноблдрукарня», 2019. 400, 2, 2, 36 с.: фото, іл.

Юрій Степанчук

ПУБЛІКАЦІЇ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ УСРР, ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПРИЧИН ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР.

У пропонованій статті представлено документальні свідчення проведення насильницької державної хлібозаготівлі, що врешті, призвело до Голодомору 1932-1933 рр. Матеріали періодичних видань Черкаської та Чернігівської областей відображають жорстокий механізм продовольчого виснаження та матеріального зубожіння українських селян.

Ключові слова: періодичні видання, державний план, більшовики, хлібозаготівля, селяни, бригади, куркулі, сільрада, колгосп.

Головним засобом масової інформації в УСРР/УРСР у міжвоєнний період були періодичні видання, а саме газети. Часописи мали гучні й короткі найменування, пов'язані з комуністичною ідеологією, їх видавали по три-чотири рази на тиждень великими

накладами у декілька тисяч примірників. Водночас більшовики заповзято провадили кампанію з ліквідації неписьменності серед дорослого населення. Вони не приховували першочергову мету лікнепу: мешканці сіл і міст мають читати і, відповідно виконувати постанови та розпорядження місцевих, республіканських і союзних органів радянської влади.

Значний інтерес становлять публікації періодичних видань радянської України 1932-1933 рр., доступ до яких тривалий час був обмежений. Шпальти газет цього часу наповнені директивами партії й уряду, закликами до соцзмагання, ударної праці, рапортами бригадирів, уповноважених, голів колгоспів і селищних рад. Однак найбільшу увагу часописи приділяли сюжетам негайного виконання планів державної заготівлі хліба, картоплі, грошових коштів, худоби, насіння, волокна, шкіряної сировини, прядива, деревини, м'яса, молока, сіна тощо. Іншими словами, із початком суцільної колективізації радянська влада звалила на плечі українських селян такі обсяги обов'язкових господарсько-політичних завдань, які знесли селян, довели їх до матеріального зубожіння, зруйнували традиційний уклад українського села.

Родини, які не виконали планів державних заготівель презирливо називали куркульськими, їх оголошували ворогами радянської влади, до них застосовували репресивні методи, відомі під назвою розкуркулення. Особливо жорстоко влада проводила кампанію з заготівлі хліба – основи харчування українських селян. Хто добровільно не здавав збіжжя звинувачували в саботажі, шкідництві, приховуванні зерна, спеціально треновані бригади шукали його, відбираючи все до зернини. «Хлібозаготівлі можна вважати тільки тоді закінчені в даному селі або районі, в даній області й республіці, коли не лишається жодного колгоспу, жодного села що не виконало своїх зобов'язань перед державою». Так центральний орган партії «Правда» охарактеризував виконання хлібозаготівлі в Україні [1].

Подаємо типові повідомлення з періодичних видань Чернігівської та Черкаської областей щодо насильницьких методів викачування й кількості знайденого хліба у селян:

Іваниця. «Куркульський агент Зінченко Сергій заявляє, «план хлібозаготівлі виконувати не обов'язково, я лише приробив для себе і своїх дітей і до держави мені діла не має». На суді Зінченко також намагався доказати, що одноосібник, який не виконує хлібозаготівельного плану і ховає хліб в землю, не являється ворогом народу, «бо я, каже Зінченко, ховаю в землю щоб було мені, що їсти а також посіяти, а коли в мене багато вродить тоді можливо дам державі». Постановою виїзної сесії Іваницького райсуду саботажника Зінченка С. засуджено до 10 років позбавлення волі в далеких місцевостях» [2].

«У селі Ряшках – Вересай Йовхим злісно не виконував завдань з хлібозаготівлі і галасував «хліба не має», а у ямі в його дворі

знайдено закопаного – 120 кг жита, 60 кг проса, 140 кг картоплі. У Бибика Василя на городі, у ямі, знайшли 80 кг хліба» [3].

Ступаківка. «Бригадою по хлібозаготівлі знайдено у Зоцевої Н. Я. глибоко закопаного у землі: жита – 2 мішки, пшениці – 1 мішок, проса – 1 мішок та біля 15 пудів інших ярих культур. Сільрада справу на Зоцеву передала до суду».

Іржавці. «У агентів глитайні Бондаренка Я. та Артюха В. бригадою по хлібозаготівлі було знайдено закопане жито, просо, гречку, та інші культури що вже погнили. Саботажників хлібозаготівель – воргів народу, що гноять хліб і зривають хлібозаготівлі, треба негайно притягти до найсуворішої кари» [4].

«У Лободи Панаса з Ольшани знайдено 2 копи немолоченого жита. Він його заховав у клуні Зіненка П. Треба Лободу і Зіненка покарати. Колгоспник Жовторіпенко Т. переховував 227 кг хліба куркуля Жовторіпенка С. У куркуля Мусієнка Г. на городі в ямі знайшли 251 кг хліба. У контрактанта Бондаренка Б. знайдено 142 кг, та у Бондаренка М. у трьох ямах знайшли 244 кг закопаного хліба» [5].

«Члени Іржавського колгоспу Кротенко Ю. та Бондаренко К. переховують хліб злісних нездатчиків. Нещодавно викрито, що Кротенко Ю. допомагав куркулю – Ленському П. переховувати 10 п. жита. Не місце цій куркульській агентурі у колгоспі. У Гмирянці куркуль Хотіш Антон, не здавши державі і центнера хліба, закопує його в землю. У Іржавці куркульський агент – Голік Степан репетуючи, що «хліба немає», закопав аж 20 пудів. У злісного твердоздатчика Герасименка М. з Ступаківки, було знайдено яму з картоплею. Однак голова сільради Гербич, розпустивши крокодиллячі сльози, залишив картоплю глитаю. Такому потуранню глитайні треба дати рішучого одкоша» [6].

Драбове. «Одноосібниця Задорожня Оксана уперто не хоче виконувати покладених на неї завдань з хлібозаготівель. Вона завжди розпинається й намагається довести, що в неї немає хліба, але це неправда. Нещодавно в неї знайдено 2 мішки захищеної пшениці. Це пшеницю Задорожня заховала з метою не здати її в хлібозаготівлю. Коли сільрада приступила до примусового зняття хліба у Задорожньої, як у злісної нездатчиці, то її син разом із своїм приятелем-куркулем Безносом почали погрожувати бригаді бійкою» [7].

Ковалівка. «Биков Василь, в минулому році не виконав плану хлібозаготівлі в той час, як 20 пудів жита і пшениці було закопано в землі. І в цьому році він ухиляється від хлібозаготівель, потайки меле хліб на жорнах» [8].

Сталінівка. «У підкуркульника Бесанського бригада виявила в полові, на горищі в сараях та різних закутках 16,5 пудів хліба» [9].

Сокиринська сільрада. «Найкраще працює бригада Бурбела П. Ю., що першою вивершивши хлібні плани, продовжує вперто боротися за закінчення картоплезаготівлі та фінзобов'язань.

Рівняючись на бригаду тов. Бурбела, рішуче стягнувши борг з глитаїв, Сокиринська сільрада найближчими днями остаточно ліквідує свій борг державі й стовідсотково виконає план хлібозаготівлі за культурами» [10].

Нічогівська сільрада. «Твердоздавець Татарин Архип уперто саботував хлібозаготівлі. Запевняв сільраду, що «хліба нема», носився з макухою і всім показував, мовляв – «Ось що їм». Бригада знайшла ж у Татарина в хліві під гноєм мішок пшениці, мішок жита, проса та льону» [11].

«Данівський підкуркульник Чорній Павло уперто відмовлявся готувати насінматеріал, мовляв – «нема». Бригада колгоспу ім. Молотова виявила в цього саботажника похованого насіння більше ніж належало йому за планом. У Данівського куркуля Ємця Грицька, що галасував про свою бідність і відмовлявся від виконання посів плану та сплати податків, бригада знайшла 2400 крб. грошей» [12].

«Карпокинський куркуль Рак Грицько, приховавши хлібець, довго дурив Сираївську сільраду, що хліба й крихти не має. Коли ж бригада описала в нього коня, воза та зброю – хліб, як уродився. Аж 8 мішків зразу відвіз Рак до Сираїв. Вчинок Рака ще раз підкреслює, що хліб у куркулів є» [13].

Іваницький район. «Протягом 6 та 7 січня по району заготовлено 461 ц. картоплі. Занадто приступно йде заготівля в селі Смоші, яке заготовляє в день по 5 ц. У селі Ряшки досі опортуністична діяльність щодо хлібозаготівлі голови сільради Кононенка призвела до того, що останніми днями ніяких зрушень по хлібозаготівлі немає» [14].

Ряшки. «Куркульський представник – Коваленко Ф. М., подавши заяву про вступ до колгоспу «Перемога», не усульнявав посівного матеріалу, галасував – що не має, а як після виявилось, мав закопаного в землі біля 3-х ц. посів зерна» [15].

«Лікар Ряшківської амбулаторії Головка придбав собі на приватному ринку в Ряшківських глитаїв 12 пудів хліба та 8 пудів ячменю. Він ще переховує куркульський хліб. У нього було знайдено 32 пуди хліба Ряшківської куркульні» [16].

Городня. «Мірчук Скакун Сергій, думає «я виконав хлібозаготівлі, до мене в господарство бригада більше не зайде, а тому можна переховувати куркульський хліб». Його викрито, хліб знайдено і здано державі. Скакуна, як ворога народу треба посадити на лаву підсудних» [17].

Іржавці. «Злісний саботажник Рябчук Іван галасував, що хліба немає. Його було спіяно на гарячому. У нього відкопали прихованого хліба півтора ц.» [18].

Павлівщина. «Одноосібники річного завдання з хлібозаготівель ще й досі не виконали. Куркульня організувала явний контрреволюційний саботаж хлібозаготівель, не здає сама й намовляє всіх одноосібників не здавати державі хліба. Підкуркульник Костяний Ф.І. зриває хлібозаготівлі, агітує проти них. Він один із найзапекліших ворогів народу в Павлівщині. Не відстає від Костяного й Заєць

Василь. Він теж злигався з куркульнею й сумлінно виконує її волю, зриває виконання хлібоплану» [19].

Олемпядівка. «Одноосібники підкуркульники Белих Ол. та Самсоненко Матвій, аж розпиналися та кричали, що в них немає хліба. Бригада комсомольців та сільського активу знайшла в Белиха 32 пуди хліба, а в Самсоненка близько 9 пудів. Хліб у куркульських прибічників відібрано й здано в хлібозаготівлі, але цього мало. Їх треба негайно заарештувати та судити» [20].

Журавка. «Колодченко Яків (середняк) по контрактації мав завдання з хлібозаготівлі 2 ц. Протягом 5 місяців він не здав державі жодного кг хліба, а скрізь галасував: «що хліба в нього немає жодного грама», і своїх 2-х дітей шкільного зросту, підпухлими посилав по селу прохати хліб. Коли бригада по хлібозаготівлі прийшла до Колодченка, то його жінка стверджувала, що хліба немає й діти голодують. Бригада знайшла в хаті закопаний хліб: до 2-х ц. проса, біля 2-х ц. муки, 20 кг льону, 4 кг м'ятого масла, в усадьбі 2 ями з картоплею до 20 ц. і коробку миколаївських грошей» [21].

Калюженці. «Керівництво села своєю бездіяльністю протягом останньої п'ятиденки не заготовило жодного ц. хліба. Куркуль Олексієнко говорить: «я вже два роки не сію, нема в мене хліба», цьому повірили керівники і не натиснули на куркуля. У Олексієнка знайшли в ямі 2,5 ц. хліба» [22].

Це лише окремі епізоди масового вилучення продовольства у селян, які опубліковували тодішні періодичні видання. Прикриваючись невиконанням планів хлібозаготівлі, які були нереальними, більшовицька влада відбирала останні харчові припаси у українських селян, прирікаючи їх на голодну смерть.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. В січні вивершити хлібозаготівлі // Більшовицький шлях. 1932. 28 січня.
2. // Соціалістичний наступ. 1932. 23 грудня;
3. // Соціалістичний наступ. 1932. 29 листопада; 4. // Соціалістичний наступ. 1932. 8 грудня; 5. // Соціалістичний наступ. 1932. 10 грудня;
6. // Соціалістичний наступ. 1932. 13 грудня;
7. // Соціалістична Дробрівщина. 1932. 9 жовтня;
8. // Соціалістична Дробрівщина. 1932. 25 грудня;
9. // Соціалістична Дробрівщина. 1932. 30 грудня;
10. // Розгорнутим фронтом. 1933. 1 січня;
11. // Розгорнутим фронтом. 1933. 25 січня;
12. // Розгорнутим фронтом. 1933. 18 березня;
13. // Розгорнутим фронтом. 1932. 10 грудня;
14. // Соціалістичний наступ. 1933. 10 січня;
15. // Соціалістичний наступ. 1933. 2 березня;
16. // Соціалістичний наступ. 1933. 15 січня;
17. // Соціалістичний наступ. 1933. 31 січня;

18. // Соціалістичний наступ. 1933. 26 лютого;
19. // Соціалістична Драбівщина. 1933. 6 січня;
20. // Соціалістична Драбівщина. 1933. 18 січня;
21. // Соціалістичний наступ. 1933. 10 січня;
22. // Соціалістичний наступ. 1933. 8 лютого.

Оксана Антонюк

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ТА ЕЛЕКТРОННЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РР. ВІННИЦЬКОЇ ОУНБ

Здійснено огляд бібліографічних покажчиків присвячених темі Голодомору 1932–1933 рр., проаналізовано електронну базу даних «Голодомор» Вінницької ОУНБ.

Ключові слова: бібліографічні покажчики, електронні ресурси, співпраця.

На сьогодні у Вінниччині є напрацьована досить велика джерельна база про трагедію Голодомору 1932–1933 рр., постійно розширюється коло історичних джерел, які вводяться у науковий обіг. Однак тема залишається однією із найактуальніших у подальших дослідженнях вінницьких науковців. Як відомо, більшість цих документів зберігається у фонді Вінницької ОУНБ та книгозбірнях області.

Разом з тим, слід відзначити у процесі оприлюднення джерельної бази з питань Голодомору значна роль належить бібліографічній діяльності бібліотек. Саме бібліографічні покажчики, які видаються бібліотеками дають змогу науковцям, дослідникам не тільки ознайомитися з основним масивом видань та публікацій з досліджуваних ними тем, зорієнтуватися в них, а й значно скоротити витрати часу на пошуки потрібного джерела та літератури.

Важливим внеском в організацію краєзнавчої діяльності є видання тематичних бібліографічних покажчиків. Така плідна робота над покажчиками регіонального місцевого друку заслуговує особливої уваги та поповнює бібліографію України в цілому.

Варто відзначити, що протягом 1957–2002 рр. Вінницька ОУНБ видавала щорічний універсальний бібліографічний покажчик «Література про Вінницьку область за... рік» – своєрідний регіональний літопис життя краю. У покажчик включалися книги, найбільш важливі публікації краєзнавчого змісту із наукових, періодичних видань. Починаючи із 1990 р. у структурі видання окремою рубрикою було виділено розділ «Голодомор 1932–1933 років», де збиралися матеріали, публіцистичні статті, спогади очевидців, учасників тих страшних подій на території Вінниччини.